

a 44. sz. lelőhellyel, míg a Ny-i oldalon átnyúlik a depó területe alá is. Ezen ismeretek alapján kezdtük meg a lelőhely megelőző feltárását 2011. május elején.

A lelőhely K-i felén egy Árpád-kori település szélét sikerült megtalálnunk. Ez egyértelműen a 44. és 45. sz. lelőhelyek alkotta Árpád-kori faluhoz tartozik. A 43. sz. lelőhelyen mintegy 5–6000 m²-en tártunk fel a korszakhoz tartozó karám- és kerítőárkokat, külső kemencéket, kemencebokrokat, tároló- és egyéb gödröket. Az Árpád-kori település Ny-i irányban nem folytatódott, sőt ott mintegy 10000 m² nagyságú üres terület volt a nyomvonalban.

Ezt követően indult az a több korszakú szarmata település (települések), amelyet összesen mintegy 45–50000 m² nagyságban tártunk fel. A római kori lelőhelynek két gócpontja figyelhető meg, mindkettő szorosan kapcsolódik a nyomvonalban végig meglévő, hol előbukkanó, hol eltűnő, nagy méretű kerítőárkokhoz vagy a Maros egyik fattyúágához. Ez az árok először É–D irányban haladt végig a szelvényen. A többszörösen megújított árok szélessége mintegy 20 m és ÉNy–DK irányban a szelvényben mintegy 120 m hosszan húzódik. Ettől Ny-ra néhány állattartó- és vízvezető árok látott napvilágot. Az igazi meglepetést azonban a mintegy 60–70 sírosra tehető szarmata temető előkerülése jelentette. A temetőt egy mintegy 5000 m²-t egybefogó árok kerítette, amelynek a bejárata K-en helyezkedett el. A sírok közül 5 sír körárok, a többi árok nélküli aknasír, mintegy 25–30%-a rabolt. A rablás a temető D-i felében koncentrálódik, az É-i részen számuk csökken. Ez valószínűleg összefüggésben van azzal, hogy észrevehetően É-i irányba haladva „fiatalodik” a temető halottjainak életkora. A temető É-i felébe a fiatalon elhunytakat temették, itt került elő az összes csecsemő- és gyermeksí is. A sírok aknasírok. Jelentős számban tudtunk megfigyelni koporsóra, halotti lepelle utaló maradványokat. Pár sírban a csontvázon égetésre utaló nyomok maradtak meg, amelyek esetleg a temetés közbeni/utáni halotti tor lenyomatai. Általános mellékletnek számít a fülbevaló és a fibula, illetve a kés. Előbbiek bronzból, utóbbi vasból készült. A napvilágra került leletek közül kiemelkednek az ezüst római pénzek, római fibulák, balta alakú csüngők, ill. egy bronztorques.

A temető teljes területe a nyomvonalba esett. Az utolsó É-i sírtól mintegy 10 m-re É-ra helyezkedik el az autópálya nyomvonala, míg a D-i oldalon a temetőárok jelenti a határt. Érdekes jelenség, hogy a sírok a temetőárok K-i oldalán sűrűsödnek, Ny felé haladva számuk csökken, ill. itt megjelennek telepobjektumok is, melyek valószínűleg a temető felhagyása után letelepült lakosság emlékei. Ezt bizonyítják a temetőárokra ásott szarmata objektumok, ill., hogy a temetőtől Ny-ra mintegy 2 m-re (!) előkerült a települést kerítő árok, amely É–D-i irányban halad a nyomvonalban, majd annak É-i szélétől mintegy 10 m-re Ny-i irányba fordul, és kb. 200 m hosszan lehetett követni – amíg a humuszolás ment – a nyomvonalban a mélyebb területekig. Ettől az ároktól Ny-ra és D-re a régészeti igen sűrűnek látszó késő szarmata település helyezkedett el. A települést egy, a korábban feltárt temetőtől elkülönítő, árok keríti. Ezen belül helyezkednek el a településobjektumok. Három, négyszögletes alaprajzú, félig földbe mélyített épületet és a hozzá tartozó objektumokat (külső kemencék, agyagnyerő-, tároló- és szem-

tesgödörök, vízvezető árkok stb.) sikerült feltárni. A település objektumaiban négy bedobott csontvázat figyeltünk meg. Más szarmata településektől eltérően ezek a csontvázak nem gyermekek, hanem antropológiai jegyeik alapján fiatal női egyének maradványai.

Ny-i irányban az autópálya nyomvonalában a szarmata telep sűrűsége ritkulni kezdett és gyakorlatilag a települést kerítő nagy árok mentén figyelhető meg betelepültség. Közöttük, a nyomvonal D-i felében került elő 7 avar sír. A hétből 6 ÉNy–DK tájolású, talán késő avar aknasír. Ezekről meszebb, mintegy 20 m-re K-re pedig egy K–Ny tájolású fülkesír látott napvilágot. A fülke a K-i, rövidebb oldalból indult az akna aljával vízszintesen. Benne egy középkori férfi csontváza helyezkedett el szerény mellékletekkel. Ezek alapján az avar időszakon belül pontosabb keltezés nem lehetséges.

Az autópálya nyomvonalán kívül feltártuk augusztusban a felhajtó területét is. Itt a különböző szarmata településjelenségek mellett egy kora avar temető 3 K–Ny tájolású fülkesírját sikerült feltárni. A 3 fülkesír egyike rablott volt, míg a másik kettő épen került elő. Az eddigi szarmata objektumok a település határának tekintett ároktól D-re helyezkedtek el. Ez az árok a depó területe alatt is folytatódott, az Apátfalva–Királyhegyes út Ny-i oldalán. A meglepetést az okozta, hogy ettől az ároktól É-ra, nem a körbezárt területen, hanem ott, ahol a terepbejárások és a próbafeltárás sem jelzett érintettséget, egy intenzív szarmata település látott napvilágot. Az árok és a depó széle által határolt mintegy 10000 m² nagyságú területen közel 200, a szarmata korszakra keltezhető településjelenség került elő. A házak a megfigyelések szerint utcát alkottak és mindegyikük hasonló sátozott szerkezettel, kb. 16 m² alapterülettel épült. A depó alatt a lelőhely tovább folytatódik Ny-i irányban.

A közel 1 év alatt 70000 m²-n 671 régészeti jelenséget tártunk fel.

A lelőhely nem régészeti, hanem modern hadtörténeti jelentősége, hogy a nyomvonalban több helyen megtaláltuk a II. világháború utolsó évében lezajlott háborús események maradványait: több kézigranátot, géppuskalőszerket, egy aknavető gránátot, egy 50 kg-os bombát is.

PALUCH TIBOR

6. Apátfalva, Nagyút-dűlő (KÖH 52749) (Csongrád megye) Á

A Makó–Csanádpalota között épülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán 2010. október 26.–november 2. között próba-, majd 2011. május 18.–július 20. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal M43-44 jelű lelőhelyén. A 2005-ben végzett régészeti terepbejárásakor őskori, szarmata, Árpád-kori és újkori jellegű kerámiatöredékeket találtak itt. A várakozások ellenére a területen most csak Árpád-kori beásások nyomait figyeltük meg.

A feltárással érintett, lehumuszolt terület elérte az 18401 m²-t. A 40–90 cm között váltakozó humusztakaró alatt, állatjáratokkal erősen átjárt, sárgásbarna agyagos altalajon 158 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 97 objektumszámot rendeltünk. Ezek közül 4 épületnek, 1 füstölőnek, 1 db 3

kemencéből álló kemencebokornak, 5 szabadtéri kemencének, 57 ároknak és árokreszletnek, 55 gödörnek és 6 cölöphelynek bizonyult. Korszakot meghatározó leletanyag szinte az összes objektumból előkerült.

A lelőhelyen 4, közel négyzet alakú, félig földbe mélyített épület került elő. Mind a négyet bevájt kemencével látták el, melyeknek a sütőfelületét egy kivételével, kerámiával rakták ki. Ebben az esetben a kemence sütőfelületét csak agyaggal kikapasztották, kiégették, majd a szájníylását téglával erősítették meg. Két házban nem találtak cölöphely nyomát, a másik kettő esetében a ház rövidebbik oldalában, annak is a középső tengelyében 1-1 cölöphely került elő. Tapasztás vagy lesározás nyomát csak kisebb felületeken észleltük. Az 5 feltárt szabadtéri kemencét kerámiával tapasztották ki, egy esetben két rétegben is. Ezt a kemencét egy árokba ásták bele. Szájníylásukat szinte kivétel nélkül téglával erősítették meg. Boltozatuk a szántás következtében megsemmisült.

Az objektumok jelentős részét az árkok alkották: 57 árok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki. Legnagyobb részük kerítőárok, karám és vízvezető árok. A területen feltárt 55 kisebb-nagyobb hulladékártoló és vízülepítő gödör alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül 10 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, 8 meredekfalú és 2 ún. méhkas alakú.

A lelőhely D-i végében 1 nagy méretű füstölő került elő. Hossza közel 14 m, ebből csak a kürtő 6,8 m hosszú. A kürtőt két oldalról ásták ki, Ny-i oldala lapított, míg a K-i kerek átmetsetű. A kürtőből kerámia (cserepbogrács), téglá, állatsont került elő. Elbontása során átiszapoltuk a földet, amelyben magvakat figyeltünk meg. Valószínűleg hosszú ideig használhatták a füstölőt, erre utal a tüzelőtér hamusgödöréből előkerült nagy mennyiségű hamu és a kürtő falának vastag átégése is.

Az objektumokból nagy mennyiségű (közel 400 db) Árpád-kori téglá, kerámia (cserepbogrács, fezők, palack), állatsont került elő.

Munkatársak: Pópity Richárd, Gera Róbert technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

7. Aranyosapáti határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

U, B, LT, Sza, Á, Kö, Kk, Ú

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósa András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Alsó-Nyáras-dűlő 3. lh. (KÖH 78351): A Nagy-Rét nevű egykori medret Ny-ról övező gát D-i harmadától Ny-ra egy almáskert, majd ettől D-re egy szántó föld követi egymást a vásárosnaményi útig. Itt terül el az ÉK–DNy irányú, 250×300 m kiterjedésű, neolitikus, császárkori, Árpád-kori és késő középkori – újkori cserepekkel mutatkozó lelőhely K-i fele, melyet egy kifestésű vezeték határol K felé. A lelőhely Ny-i fele a műtárral Ny-ról párhuzamos vasúti sín vonalát 70–80 m-rel lépi át.

Alsó-Nyáras-dűlő 4. lh. (KÖH 78353): Innen DNy-felé, a második almáskertnél és az ezzel szemben, a távvezeték D-i oldalán fekvő meggyültetvénynél, egy nagyjából É–D irányú,

120×290 m kiterjedésű neolitikus(?), késő bronzkori, Árpád-kori kerámiával és obszidiántöredékekkel mutatkozó lelőhelyet észleltünk.

Nagy-Rét 1. lh. (KÖH 78335): Aranyosapáti D-i határában, a Nagy-Rét nevű, egykori Tisza-medernél, a holtág középső részének K-i határán egy nagyjából É–D irányú domb húzódik, melyet növénytakaró fed, de ennek ellenére egy néhány cseréppel mutatkozó, nagyjából 100×240 m kiterjedésű középkori lelőhelyet találtunk rajta. A domb lábát É-ról és Ny-ról a mélyedés, K-ról a Tisza határolja. Megjegyzendő azonban, hogy ez a terület legmagasabb és legdúsabb fűvű része, azaz lehetséges, hogy a lelőhely erre is folytatódik.

Nagy-Rét 2. lh. (KÖH 78349): A holtág É-i vége ívesen visszakanyarodik a jelenlegi folyó felé, és ennek középső szakaszától közvetlenül D-re, egy belefutó árok egy D-ebbi holtág és a gátörház telke által határolt területen újabb, kelta és Árpád-kori cserepekkel, obszidiántöredékekkel jelentkező, 160×250 m kiterjedésű, ÉNy–DK tengelyű felszíni településnyomot azonosítottunk.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

8. Árpás, Megág-dűlő, Apáca-domb (KÖH 68687)

(Győr-Moson-Sopron megye) V, Ró, Á

2011-ben az ELTE, a Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg és a Xántus János Múzeum az „Archäologische und palynologische Untersuchungen zum Kulturwandel am Beginn des 1. Jahrtausends n. Chr. in der deserta Boiorum (Pannonien)“ c. kutatási program keretében végzett kutatásokat a lelőhelyen és környékén. A korábbi (Czajlik Zoltán) és újabb (Felix Teichner) légi fotókról és terepbejárásokból (Takács Károly) ismert lelőhelyen geofizikai felméréseket, majd szeptemberben ásatást végeztünk.

Négy kutatószelvényt nyitottunk, mintegy 290 m² területet. A szelvényeket a környezetéből magasan kiemelkedő domb gerincén nyitottuk, kettőt a tábla D-i, kettőt a tábla É-i részén.

Az ásatás során 18 régészeti objektumot dokumentáltunk (48 SE-számmal). Több kora vaskori gödör mellett előkerült egy nagy méretű, földbe mélyített, cölöpszerkezettel ellátott épületmaradvány (gödörház/műhely), amelyből nagy mennyiségű kora vaskori kerámiaanyag mellett számos megmunkált vagy megmunkálásra előkészített agancstárgy is előkerült. Néhány objektum az Árpád-korra keltezhető. Római tárgyak csak szórványosan kerültek elő (pl. bronzkulcs másodlagos helyzetben, Árpád-kori gödörben).

Az ásatáson részt vettek a heidelbergi, a mainzi és a bochumi egyetem hallgatói.

BORHY LÁSZLÓ – FELIX TEICHNER – BÍRÓ SZILVIA
– MOLNÁR ATTILA